

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 12

LOETSE 2017

**SESOTHO PUO YA LAPENG
PAMPIRI YA 2
MEMORANTAMO**

MATSHWAO: 80

Memorantamo ona a na le maqephe a 31.

TEMOSO HO BATSHWAYI

1. KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:

- Ha motshwayi a fumana mohlahlobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele (mohlahlobuwa ha a lokela ho araba mofuta e mmedi (mofuta wa potso e telele ya moqoqo le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) ya dipotso mofuteng o le mong wa sengolwa).
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho Karolo e nngwe le nngwe, mme a ngole kgetho e fosahetseng dikarabong tse latelang. Qetellong mohlahlobuwa o lokela hore a be a arabile potso e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
- Maemong ao mohlahlobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e latelang e be ho yona o seha mola ho habahanya karabo, mme a hlalose ka ho ngola polelo ena; Kgetho e fosahetseng.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Potso e telele ya moqoqo*: Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), motshwayi a se behe kotlo hobane mohlahlobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswa a behilweng ka mantswa a 5, (kapa ho fihla qetellong ya polelo), mme a se tswela pele ho tshwaya karolo e latelang. A sehe feela mola ho fihla moeding wa mantswa, a sehe o mong ho habahanya mantswa a sa balweng.
- *Dipotso tse kgutshwane*: Haeba mohlahlobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a –kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

2. TSHEBEDISO YA RUBURIKI:

Batshwayi ba lokela ho sebedisa ruburiki e latelang bakeng sa ho lekanyetsa mohlahlobuwa.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO- SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehlang	4.Phihlello e supang bokgoni	3.Phihlello e mahareng	2.Phihlello ya motheo feela	1.Phihlello e haellang
DIKAHAHARE	6-7	5	4	3	0-2
Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho) kutlwahalo le nnetefatso (Tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.	-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehlang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O bontsha kutlwisiso mme o hlahositse se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O botsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse sebedisitsweng ho tshhetsa sehlooho di ntle. Tse ding tsa dintlha di tshheditswe empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshhetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	-Sebopeliso se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utlullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/ ho bala.	-Sebopeliso ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Tlhahiso ya mehopolo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo sehlo le setaele di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeliso. -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehlo le setaele ha se tse loketseng.	-Sebopeliso se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseg. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehlo le setaele ha se tse loketseng.	-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.
MATSHWAO A 3					
MATSHWAO	3	2	2	1	1

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Exoda – Jacques G Mocoancoeng

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mme o bopilweng ka diratswana le qetelo. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatseko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatelano e hlahellang mona.

Sebopelo le Tshebediso ya puo

- Sebopelo, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloohwana mmoho le puo le setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.
- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.

Karabo e ka lebellwang:

Thothokiso ena ke ya mofuta wa Balate hobane e wela tlasa **Lerato le Tumelo**, ke sello sa ho tswa bokgobeng le ho beha tshepo ho Modimo. Sethothokisi se tshwantsha kgethollo ya Aforika le ya Baiseraele naheng ya Egepeta tlasa Faro. Sethothokisi se kgothatsa maAforika Borwa ho Iwanela ditokelo tsa bona jwalo ka Baiseraele.

Kgokahano ya mela

Melathothokisong e meng ho sebedisitse **phetapheto ya mantswe**

- Melathothokisong ya 1 le 2, ho sebedisitse mantswe 'fatsheng' ka sepheho sa ho hokela/tlamahanya melethothokiso ena e mmedi e le ho toboketsa ka moo ho neng ho phelwa ha monate ka teng. Melathothokisong ya 14 le 15 ho sebedisitse mantswe 'lewatle' e le hona ho toboketsa/hatella taba ya ho hlola mathata. Ena ke **phetapheto ya mantswe e tshekalletseng/Neeletsano**.
- Melathothokisong ya 3 le 4, ho sebedisitse mantswe 'fatsheng' ka sepheho sa ho toboketsa ka moo ho phelwang ka bolokollohi, le ka ntle le matswalo a letho.
- Temanathothokisong ya 3, ho melathothokiso ya 9 le 11 ho sebedisitse mantswe 'Lwanang e le hona ho hatella taba ya hore ba lwane ka bohlae ba tshepile Modimo jwaloka Baiseraele. Ena ke phetapheto ya mantswe e diehileng/diehisitsweng.

Kgetho ya mantswe

Sethothokisi se kgethile ho sebedisa mantswe ka boqhetseke bo tsotegang, e le ho kgothatsa le hona ho bontsha ho re tokoloho ha e fumaneha ha bonolo. Sethothokisi se sebedisitse mantswe makgohledi e le hona ho fa mantswe ao sefutho le ho feta ha se ne se sebedisitse mantswe a tlwaelehileng.

- Molathothokiso wa 1, sethothokisi se sebedisitse mantswe '**Pele –a- pele, Aforika**' bakeng sa hore Kgothlang, Aforika. Sena se hatella taba ya hore Aforika e se nyahame, e kgothale.
- Molathothokisong wa 2, sethothokisi se sebedisitse mantswe 'Re hopotse **fatsheng la nala**' sebakeng sa hore se sebedise mantswe a tlwaelehileng e leng fatsheng la kgora. Sena se hlahisa kगतello ya hore ba ne ba hopotse moo ho phelwang ha monate ntle le tshotleho kapa yona tlala.
- Molathothokisong wa 8, sethothokisi se sebedisitse mantswe ana '**Bokgoba ba Afrika Borwa**', bakeng sa hore, 'ho phela le hona ho sebeta ka thata. Sena se hatella taba ya hore batho ba phela ka thata ka hare ho naha ya Afrika Borwa.
- Molathothokisong wa 13, sethothokisi se sebedisitse mantswe ana, '**Tadimang pele MaAforika**, bakeng sa hore 'Shebang pele MaAforika. Sena se hatella hore ba se hetle tseo ba fetileng ho tsona, empa ba shebe pele moo ba yang teng.
- Molathothokisong wa 14, sethothokisi se sebedisitse mantswe ana, '**Habang ho tshela lewatle** bakeng sa hore Tatelang ho tshela lewatle. Sena se hatella hore ba potlakele ho feta mathata.

Kabo ya matshwao

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (✓) dintlheng tsohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (x).

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokelwa ho ralwa ka tsela ya ho re ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Le ha nehalano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e leqepeng la 3. Tekanyetso e etswa ka ho beha karabo ya mohlahlobua kgatong e itseng (ho tloha ho kgato ya 1 ho isa ho kgato ya 5) ruburiking. Ha mohlahlobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwayi a tshwaye kamoo mohlahlobuwa a arabileng ka teng.

Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso e itshetlehileng makgetheng ana a mabedi e leng **dikahare le tsebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore tlhaloso ya kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlahlobuwa. Matshwao a bontshwe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 2**Bala mahlohonolo – KPD Maphalla**

2.1	Bohlokwa ba lehlaaso ke ho toboketsa/hatella /tiisa mohopolo ✓	(1)
2.2	Phetapheto ya mantswa e tshakalletseng ✓. Sepheo ke ho hokela/tlamahanya melathothokiso ena ✓.	(2)
2.3	Maikutlo a eletsang/rutang/a ho ananela mahlohonolo ✓✓	(2)
2.4	Re le batho re lokela ho ananela tseo re tsebileng ho di fihlella, re tlohele ho ipelaetsa ka tseo re sa di fihlellang. ✓✓	(2)
2.5	'kg' ✓	(1)
2.6	Ke ho tlamahanya/ hokahanya /ho hokela melathothokiso ✓✓	(2)

[10]

POTSO YA 3:**Se ikgantshe! – TJ Mahapa**

- 3.1 Ke kgonyetso √ Ho potlakisa morethetho/ ho fokotsa bolele ba lentswe
“lefatshe” √ (2)
- 3.2 Sejura/kgefutsohare √ (1)
- 3.3 Le bontsha kगतello/ le botsa potso ka sepheo sa ho imakatsa kaha
karabo ya potso eo e se e ntse e fuparehile moleng o hlahlamang. √
[Ela hloko mohlalubuwa a se fane ka tlhaloso ya lebotsi] (1)
- 3.4 O phela ka thata./ ke mofutsana/ O a hloka. √√ (2)
- 3.5 Sehlo se hodimo/ se eletsang/rutang motho a tlohele ho phahamela
ba bang ha dintho di mo tsamaela hantle ka tsebo ya hore bophelo bo
a fetofetoha. √√ (2)
- 3.6 Molaetsa o fetiswang ke thothokiso ena ke wa hore motho a se
ikgantshe a ikokobetse. √√ (2)

[10]**POTSO YA 4: Ke lla le wena – MT Lekitlane**

- 4.1 E thehilwe hodima kganyetsano kaha melathothokiso e 8 e hanyetsana
le e 6 e qetelang thothokiso. √ (1)
- 4.2 Phetapheto ya moelelo √ Ka tshebediso ya mantswe ‘mpowane,
thatohatsi’ e le sesupo sa hore o ne a fela a ratwa. √ (2)
- 4.3 Ngwana ya tefiswang/ ya buellwang o hloleha ho mamella/o lliswa le ke
ntho e se nang taba. √√ (2)
- 4.4 Bohlokwa ba kgefutsohare ke ho lekalekanya mohopolo o tlleng pele le
mohopolo o qetelang, ka mantswe mmokotsane le phohomela √ (1)
- 4.5 Maikutlo a ho teneha/ itelela ka lebaka la ho se hodiswe hore a tle a
tsebe ho ikemela bophelong. √√ (2)
- 4.6 Bana ba hodisitsweng ka lerato leo e seng la nnete, ho ba thata hore ba
ikemele bophelong. √√ (2)

[10]

POTSO YA 5: Setsokotsane – PM Ramathe

- 5.1 Ke mohopolo wa hore setsokotsane se sotla batho le diphoofolo/ Setsokotsane se baka mahlomola bathong le diphoofolong. √√
Phetapheto ya mantswe e tsepameng √ (2)
- 5.2 Ho kena ka bolokollohi ho molathothokiso o latelang/ ho potlakisa morethetho. √ (1)
- 5.3 Karaburetso ya pono √ — ke ho bopela mmadi setshwantsho sa masiba a fofang le mabala a fietsweng ke setsokotsana. √
[Karaburetso ha se karabo e nepahetseng] (2)
- 5.4 Mothofatso √ Ke ho matlafatsa/ tiisa mohopolo wa hore setsokotsane se fela se entse moferefere. √ (2)
- 5.5 Ke ho kgina/ katla morethetho. √ (1)
- 5.6 Maikutlo a tlhonamo/ ho utlwa bohloko/ maikutlo a sithabetseng/ maikutlo a ho se thabe. √√ (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO - SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKHAHARE	12-15	9-11	6-8	4-5	0-3
<p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshetsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa segolweng.</p> <p>MATSHWAO 15</p>	<p>-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14-15. -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12—13. -Sehlooho se manollotswe ka botebo. -O hlahitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehatswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitwang kamoo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullutsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshhehatsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tshhehatswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho. --Boiteko bo fokolang ba ho araba potso Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlahlobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa.-</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopeho, le tlhomphiso ya mehopolole nehelano e nang le neeletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, sehalo le setaele tse sebediswang temeng.</p> <p>MATSHWAO A 10</p>	<p>-Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, le ho nepahala.</p>	<p>-Sebopeho ke se hlakileng mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Puo, sehalo le setaele boholo di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho. -Tlhalohanyo le momahano di teng le ha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehalo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhalohanyo ya mehopolole a haella, ha e hlalohanyeha mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse.</p>	<p>-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tshebedisong ya puo di totobetse -Sehalo le setaele ha di a lokela mosebetsi. -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>	<p>-Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>
MATSHWAO	20-25	15-19	10-14	5-9	0-4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik =
Sebopeho le Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwayi a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

KAROLO YA B: PADI**POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****Bitso lebe ke seromo**

Hangata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sena se ka iponahatsa ka diketso ho monga lebitso esitana le tsona dipuo tse buuwang ke yena monga lona. Ho feta mona le dipuo tsa batho di ka totobatsa maele a reng bitso lebe ke seromo ho latella ka moo ba ka buang ka yena. Tsena tsohle di iponahatsa ho mophetwa wa sehlooho e leng Tsietsi.

(1)

Dikahare

- Tsietsi o hloka hallwa ke batswadi a le dikgwedi di tharo. Sena e ba tsietsi e kgolo ka ha ba habo bohle ba hloka hetse mme o fetohile kgutsana.
- Tsietsi ha a hole jwalo ka bana ba bang, o hloka lerato la batswadi ka ha o hola a ja dijo tse sa tshwanelang lesea. Sena ho bonahala e le tsietsi e kgolo esitana le ho nkgono Mmantsoteng ebang o sala le yena.
- Tsietsi o hola a phetha mesebetsi ya ntlo ya malomae Kotsi e bang e lokela ho etswa ke batho ba baholo. Sena ke tsietsi ho ba ha a fumane le ho bapala le bana ba bang.
- Tsietsi o dieha ho kena sekolo empa a le dilemong tse loketseng ka lebaka la bokgopo ba malomae Mmamasolomane, o dulela ho etsa mosebetsi wa lelapa le hona ho sala le motse.
- O etselletswa ka mashano a hore o utswitse tjhelete le radio, mme ho tsena tsohle o hloka motho ya mo tshirelletsang ka ha Mmamasolomane, mohatsa malomae Kotsi o hlohlelletsa hore a tshwarwe ke mapolesa.
- O utlwela ka batswadi ba hae ba nnete, mme sena e ba tshita e kgolo moyeng ho yena hoba ha a utlwisisi dikarabo tseo a di fumanang ka ha karabo e ba 'Botsa lebitla; Sena se mo susumetsa hore a tsamaye ho ya Sekgutlong ho se motho ya tsebang, e bile o fetela sesoleng ho se motho ya tsebang. Moo teng o tshwara ka thata ka ha o tobane le tsietsi ya hore a tsebe ho itshereletsa.

(1)

- O rohakwa ke Mohanuwa o mmita ka mabitsobitso e le ha a ne a hopotse hore o fumane motho ya tla mo utlwela bohloko le hona ho mo rata, empa seo ha se phethahale, ho teng ho eketseha mathata le ho feta hoba Mohanuwa o a mo lahla ka lebaka la Makgaola.
- Tsietsi o batla kotjana ya ntatae, empa sebakeng sa hore malomae Kotsi a mo nehe o a mo lwantsha hoo a qetellang a iphumana a le sepetlele ka lebaka la ho thungwa ke mapolesa.
- Tsietsi o iphumana e se e le mokudi e bile e le motshwaruwa ka ha o lebetwe ke lepolesa bosiu le motsheare.
- O balehana le mapolesa le hona ho iphetola moruti, lepolesa la molao, mokganni wa bese le ho ba lepolesa la tsela. O phela nahathote le Tseleng, o nka boikarabelo ba ho tsotella hore ba phela ha jwang hona nahathote moo.
- O phela ka maqheka, o fetoha mutla wa dintjeng ka lebaka la ho balehana le mapolesa.
- Tsietsi o hlaselwa ke Mohanuwa, hoo ebang Tseleng o a bolauwa, mme jwale o shebane le mathata a ho sala le Motsamai. Tsietsi oqetella a fana ka ngwana ho Ramabanta, ka ha ho se motho ya ka mo sallang le Motsamai mora wa hae.
- O bonahala a tletse boiphetetso hoba mathata a hlwa manolo hodimo. Ha a fumane phomolo moyeng o tsomana le babolai ba Tseleng.
- O qetella a inehela mapoleseng ka mora ho phethisa ditshepiso tseo a di entseng ho Tseleng.

Phethelo

Mongodi o fela a atlehile ho reha Tsietsi lebitso lena ka hobane re bona a hloka phomolo moyeng ho tloha boseyeng ho fihlela a eba moholo. Mathata ao a kopaneng le ona tseleng ya bophelo ba hae a fela a nnetefatsa maele a reng 'Bitso lebe ke seromo'.

[25]

POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

BOTSANG LEBITLA – KDP Maphalla

- 7.1 Mohanyetsi ke Mohanuwa. ✓ (1)
- 7.2 Ho thusitse ka hore Mohanuwa o ile a sulafalletsa Tsietsi bophelo/ A tlala moya wa boiphetetso/ A batla ho bolaya Tsietsi/ A tsomana le Tsietsi. ✓✓ (2)
- 7.3 Mmannini ke mosebetsi mmoho le Tsietsi lebenkeleng la Ramatlotlo. ✓ (1)
- 7.4 Tjhe Mohanuwa o ne a sa rate Tsietsi, ka ha ke moo o ratane le Makgaola mme ha a qeta a mo phedisa ka thata. (2)
- 7.5 Tsietsi le Mohanuwa ba tshwana ka hore ka bobedi ba bontsha boiphetetso ka ha Mohanuwa o ipheteditse ho Tsietsi ka ho tsomana le yena, mme le Tsietsi yena a kgutlisetsa boiphetetso boo ho Mohanuwa hoo a ileng a qetella a mmolaile. ✓✓ (2)
- 7.6 Moruti Moshebi ke moruti, empa o etsa bohloka bo sa dumellehang ho moruti/ o ratana le Mmamasolomane. ✓✓ (2)

- 7.7 Ke monnamoholo Ramabanta. ✓ (1)
- 7.8 Ke hobane Tsietsi o ne a ikgakantse ka diaparo tsa mapolesa, mme a nahana hore e ntse e le lepolesa le yena. ✓✓ (2)
- 7.9 Se re bopela tomatso ka hore Tsietsi o dubisa mapolesa thankga, o dula a thulana le ona, empa mapolesa ona ha a mo mmone. Sena se hlahisa mapolesa e le batho ba hlokang boiphihlelo mosebetsing wa bona. ✓✓ (2)
- 7.10 Tseleng ke motho ya nang le lerato la nnete/ya tshepahalang/ ya kgonang ho tiisetisa mathata ka lebaka la lerato la nnete ho Tsietsi. ✓✓ (2)
- 7.11 Ke ketsahalo ya hore o ne a e ya kerekeng ha ho hlokeha, a boela a bolaya Mohanuwa le lemulwana la hae. ✓✓ **[dikarabo tse bontshang mahlakore a mabedi a Tsietl a tshwauwe]** (2)
- 7.12 E ke hantle, hoba Motsamai o ne a ka sitisa Tsietsi mererong ya hae ya boiphetetso/O ne a ka qetella a bolauwe le yena.

KAPA

- Tjhe ha se hantle, Motsamai le yena a ka qetella a sa tsebe batswadi ba hae, mme seo se ka mo etsa hore a qetelle a tshwana le Tsietsi ka ho hola ka thata. ✓✓ (2)
- 7.13 Tharollo ya padi e fihlelletswe ka hore Tsietsi a bolaye Mohanuwa ha mmoho le lemulwana la hae, a nto inehela mapoleseng. ✓✓ (2)
- 7.14 Tsietsi o tseba ho nka boikarabelo ba diketso tsa hae. (2)

[25]

POTSO 8: MME – N Maake

Selelekela

Hangata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sena se ka iponahatsa ka diketso ho monnga lebitso esitana le tsona dipuo tse buuwang ke yena monnga lona. Ho feta mona le dipuo tsa batho di ka totobatsa maele a reng bitso lebe ke seromo ho latella ka moo ba buang ka yena. Tsena tsohle di iponahatsa ho mophetwa e leng **Mme**.

Dikahare

Lebitso la Mme ka moo le nnetefatsang maele a reng 'bitso lebe ke seromo ka teng le totobatswa ke diketso tsa hae le ka moo baphetwa ba bang ba buang ka yena.

- Mme o batlana le Thollo, monna ya mo lahlileng ya bileng a se nang taba le maikutlo a hae. Ka hobane ke mme, o bone e le toka hore a intshe sehlabelo ka ho batla Thollo.
- Re bona Mme a fihla ha Mmateboho, mohatsa Thollo e monyane, a sa mo lwantshe hoba ha e ne e le motho e mong ekaba a lwanne ya kgumamela. O bonahala e le mme ya ikokobeditse, ka ha mme wa sebele o dula a ikokobeditse ka dinako tsohle.
- Ha a batle ho utlwisana Mmateboho bohloko ka ho mmolella se mo tlisitseng Sebokeng, o fetola mohopolo wa hore o tlo batla monna wa hae, o re o batlana le bodulo ha a bona Mmateboho a kganya kgotso. Mme o bontsha **qenehelo/ pelotlhomohi/ ho ba sedi**. Tsena tsohle mme wa sebele o lokela ho di bontsha ka dinako tsohle.
- Mme o ruta bana ba Sebokeng dintho tsa setso. Sena o se etsa ka pelo e bonolo ho etsetsa hore setso se se timele. O bontsha e le motho ya boulellang setso sa habo e leng ntho e ntle e lokelwang ho etswa ke bomme.
- Mme o eletsa batho ba bang ha mmoho le Diseko e bang o ne a sa rate batho. Ka hoo Mme o bonahala e le motho ya pelokeletsi, ya fanang ka dikeletso moo ho hlokahalang.
- Mme o thusa batho ka mathata ao ba nang le ona, o ba phekoela masea a kulang ntle le tefo ya letho. Sena se bontsha e le motho ya lerato, mosa le kutlwelobohloko ka ho fetisisa, e leng se lokelwang ho etswa ke motho eo e leng mme.
- Mme o phetse le sephiri sa hore ke mohatsa Thollo, mme ho ne ho se se mo qobellang hore a etse seo, ntle le hore e ne le motho wa ho boloka sephiri, ka ha mme o lokela ho ba le sephiri a dule hodimo tse bang o bona hore di ka qhala kgotso.

- Mme o rata bana ba Mmateboho, Masesi le Teboho ka lerato la nnete esitana le yena Mmatebohho ka sebele, hoo ebang Mmateboho o nka Mme jwalo ka mmae ya mo tswalang. Sena se bolela hore mme o lokela hore a se sehe mpa ka lehare ka hore a rate bana bao e seng ba hae jwalo ka ha Mme a ile a etsa.
- Mme ha a tsekisi Mmateboho monna wa hae, ho teng o ananela maemo ao a a fumanang ha Thollo hoba mme o tshwara thipa ka bohaleng.

Diseko jwaloka mme le yena o kgona ho boloka sephiri ka morao hore a utulle sephiri sa mme le Thollo hoba o ithutile sena ho tswa ho Mme ka sebele hore pinyane ha e senye motse.

Phethelo

Mongodi o fela a atlehile ho reha Mme lebitso lena ka hobane re bona Mme e le mme e se mosadi. Mme o a aha, ha a heletse. Re bona ha Mme e le mme wa makgonthe a lekile ka hohle hohle-ho boloka kgotso le tlasa maemo a tsitsipano, o kgonne ho emela bomme ba hae. Tsena tsohle di totobatswa le hona ho nnetefatswa ke diketso tsa hae hore 'bitso lebe ke seromo'

[25]

POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**MME – N Maake**

- 9.1 Dikeledi ke ngwana wa kgaitsemi ya Rakgadi/ Ntate wa Dikeledi le Rakgadi ke bana ba motho/ Dikeledi o hodisitswe ke Rakgadi. √√ (2)
- 9.2 Ke phapano ya hore Dikeledi o nahana hore o nyalwa ke Tsekiso, ha Rakgadi yena a tseba hore Dikeledi o nyalwa ke Thollo. √√ (2)
- 9.3 E thusitse ka hore Mme a qetelle a fihlile Sebokeng, e le ha a batlana le monna wa hae mme a ba a qetella a patelwa ha Thollo. √√ (2)
- 9.4 Kganyetsano e bontshwang ke Mme ke ya hore a siye ngwana Matatatiele, mme sena se bontsha hose tsotelle. √√ (2)
- 9.5 Ke ketsahalo ya hore ho patelwe motho eo a sa tsejweng ha hae./ Bafokeng ba habo ba fihlile ba bue mosadi wa hae hampe, a hlolehe ho mo tshireletsa. (2)
- 9.6 Mmisi Lekena ke motho ya nang le tjhebelopele ka thuto. O ile eletsa Dikeledi ka hore ho tjetjhisetswe lenyalo la hae le Thollo morao, mme a qale ka ho phethela lengolo la hae la leshome.√√[**Dikarabo tse bontshang semelo sa Mmisi Lekena di tshwauwe**] (2)
- 9.7 Ha se motswalle wa nnete ka ha o ne a sa kgathalle bokamoso ba Dikeledi ka hore a mo kgothalletse ho kena lenyalong le motho e moholo ho yena.√√

KAPA

- Mpuse ke motswalle wa nnete ka ha o ne rata ho bona motswalle wa hae Dikeledi a thabile kamora hore a dule a hlorisitswe ke boThabisile ha mmoho le Tsekiso.√√ (2)
- 9.8 Ho lla ha Diseko ho totobatsa maikutlo a ho itshola/ ikwahlaya/ a ho ba dihlong/ ho hloka teboho/ ho utlwa bohloko ha a elellwa hore o entse phoso ka ho tebela Mme a le makgatheng a lefu. √√ (2)
- 9.9 Ke ketsahalo ya hore Teboho a ye mabatleng ho ya pata Mme, a be a fihle a tshele mobu. √√ (2)
- 9.10 Mme o entse ketso e ntle ka hobane Mmateboho o bontshitse botho ho yena, etswe Mateboho o ne a sa tsebe letho ka sephiri. √√

KAPA

- Ha se hantle hore Mme a behe bophelo ba hae tlokotsing ka hobane a nahanela batho ba bang, ka ha bophelo bo tla ha nngwe. (2)
- 9.11 Bomme ba Sebokeng ba ile ba fana ka diphehiso le ho thusetsa Mmateboho ho lokisetsa lepato la Mme. √√ (2)

- 9.12 Bafokeng ba bolela ha basadi ba sekgoweng ba hula banna ka dinko. $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- 9.13 Phanyeho/teketliso/tebello. $\sqrt{\quad}$ (1)
- [25]**

POTSO YA 10: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke

- **Selelekela**

Hangata ho ye ho etsahale hore motho a latele lebitso leo a le reuweng. Sena se ka iponahatsa ka diketso ho monnga lebitso esitana le tsona dipuo tse buuwang ke yena monnga lona. Ho feta mona le dipuo tsa batho di ka totobatsa maele a reng bitso lebe ke seromo, ho latela ka moo ba buang ka yena. Tsena tsohle di iponahatsa ho mophetwa e leng Tutudu Selosenqakile.

- **Dikahare**

Lebitso la Tutudu le nnetefatsa maele a reng 'bitso lebe ke seromo ka hobane le totobatswa ke diketso tsa hae ha mmoho le ka moo baphetwa ba bang ba buang ka yena. Tutudu ke seo se ka bonwang ke mang kapa mang ka ha tutudu ke qubu ya mobu e pontsheng ho bohle.

- Tutudu ke titjhere e ipabotseng ka makgabane hohle moo a tsamaileng teng, mme sena se bonwa ke bohle Re bona Tutudu a sebetsa konterakeng, empa a e na le mangolo a botitjhere. O tshwara ka thata hoo e bang mosebetsi wa hae o etsa hore a fumane ho nyollelwa e be foromane, ka ha motshwari wa bona o bona boikemisetso ba hae.
- Tutudu o bitswa sekolong sa Sedibeng jwalo ka moikopedi wa mosebetsi, moo teng o siya lekgotla le hlwayang ya tla nkuwa le maketse, ho latella tsela eo a arabileng dipotso ka teng. Sena se bolela hore e mong le e mong ya neng a le moo o setse a sa o kwale molomo. Sena se entse hore mosuwehloho a eletse hore ho nkwe Tutudu.
- Tutudu o etsa dihaeya letsatsi la pele feela a qadile sekolong sa Sedibeng, hoo le mosuwehloho Tselapedi a bonang hore o fumane mothusi wa sebele, ya tla tsosa sekolo sa Sedibeng.
- Tutudu o fihla Sedibeng, o fetola maemo a sekolo, ka ho bontsha boikitlaetso ba ho etsa mosebetsi letsatsing la pele fela ho butswe dikolo, e leng se sa tlwaelehang mona Sedibeng. Sena se etsa hore mafolofolo ao a hae a bonwe ke baithuti ha mmoho le basebetsimmoho le yena.
- Matitjhere a bona e ka Tutudu ha a ya phela hantle, ba qetella ba bua ka ena hohle, moo ba tsamayang teng.
- Letsheng kwana ha Dimama, lebitso la Tutudu le dutse le ipetsa ka hare moqoqong ya bohle ba nwang jwala mono, ho buuwa ka mesebetsi ya hae.
- Mesebetsi ya Tutudu mona sekolong e bonwa le ke bahlahlobi ba lefapha la thuto. Ba fihla sekolo se fetohile, ebile se le maemong a matle a hore thuto e tswela pele, ho latella ka moo Tutudu le bana ba sekolo ba neng ba hlwekisetse kateng diphapusing tsa ho ithutela ekasitana le sekolong ka kakaretso.
- Tutudu o kgothalletsa baithuti ho tsa dipapadi. Sena se etsa a bonwe le hona ho tsebisahala ho bohle, ka ha o se etsa pontsheng ya bohle.
- Tutudu o ikakgela ka setotswana sehlopheng sa mmimo sa kereke. Tutudu le mona o iponahatsa ka mosebetsi o babatsehang, mme o ratwa ke bohle

- Sehlopha sena sa mmoino se tsoha molota, hona ho etsa a tsejwe hohle moo a tsamaileng, e hle e be tutudu e bonwang ke bohle.
- Tutudu phaposing o tsejwa ka ho baba ka dithuto tsa dipalo le tsa Saense hoo ebang baithuti ha ba kwale melomo ba dutse ba mo paka.
- Thebe o kenelwa ke mona le lefufa, ka lebaka la mesesbetsi ya Tutudu e kgotswang ke bohle. Ho buuwa ka Tutudu hohle ka lebaka la lefufa la Thebe.
- Tutudu o ratana le Dikgapane, hoo sena se bonwang le ke mang. Sena se etsa hore Thebe a mo hloye le ho feta.
- Batho ba Thabure ka mora hoba ba tshwarwe, Tutudu e ba yena a lehang matsapa a hore ba lokollwe e le hona ho thusa sera sa hae Thebe.

- **Phethelo**

Mongodi o fela a atlehile ho reha Tutudu lebitso lena, ka hobane re bona e hlile maele a reng 'bitso lebe ke seromo' a mo tshwanela. Tutudu ha ho mang kapa mang ya tsebang ho e pata. Ho feta mona mesebetsi ya hae e re bontsha hore motho ya diketso di ntle, ha ho mang ya ka reng o mo theolela fatshe, ka ha mesebetsi e tla dula e mo paka.

[25]

POTSO YA 11: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**TUTUDU HA E PATWE – Mathene Mahanke**

- 11.1 Di ne di etsahala mehleng ya sekwalejwale/ kajeno.√ Baithuti ba Sedibeng ba na le bolokollohi ba ho ipelaetsa ka ho etsa mohwanto/ Baikopedi ba mosebetsi pele ba hirwa ba ya ho inthaview. Bana ba sekolo ba nweswa jwala ke matitjhere. √
[Mehlala e nepahetseng tse bontshang nako e tshwauwe] (2)
- 11.2 E thusitse ka hore Tutudu o fihlile le diphethoho tse bang ha di a ka tsa amoheleha matitjhereng a mang, mme hoo ho ile ha etsa hore ho qalehae merusu. √√ (2)
- 11.3 Ke hobane Ntefeleng o ne a rata titjhere Tutudu. √ (2)
- 11.4 Tutudu ke moetapele. √ Ke seapadi se shebaneng le qaka ya ho se amohelehe le hona ho se ratwe ke matitjhere sekolong sa Sedibeng. √ (2)
- 11.5 Bobedi ba ne ba rata ha sekolo se tsamaiswa ka tsela/ ba ne ba kgothetse/ ba ne ba ithata/ ba ne ba rata tswelopele sekolong/ ba ne ba rata mosebetsi wa bona wa botitjhere. √√ (2)
- 11.6 Dimama o ile a dumela hore kopano ya sekgukgu e tshwarelwe ha hae mme dumella Thebe ho nka jwala bo bongata ka sekoloto, e le ha e le molemong wa hore kgwebo ya hae e tsamaye hantle/ a etse tjehelete e ngata. √√ (2)
- 11.7 Ke ketsahalo ya hore Tutudu a kopele Thebe tjehelete ya ho lokolla batho teronkong ho Seipobi, mme sena se etse hore Thebe a qetelle a kopile tshwarelo ho Tutudu ho tsohle tseo a mo entseng tsona. √√ (2)
- 11.8 E mo hlahisa e le motho ya itlhomphang/ ya sa sebedising menyetla/ ya nang le botsitso. √√ **[Tshwaya e le nngwe]** (2)
- 11.9 Ketshahalo ya hore Ntefeleng a bue nnete ya hore ke yena a ikentseng dikobong nakong eo mapolesa a batlang ho hlahlela Tutudu/ Ntefeleng le hoja Tutudu a sa ananele taba ya ho ratana le yena, ha a ka a dumela hore a tshwarwe, o ile a hlaisa nnete hore Tutudu ha a na molato. √√ (2)
- 11.10 O entse hantle, hobane lesole le shwela ntweng, mme le yena o ne a rata thuto ka pelo ya hae yohle hoo a boneng hore a ka mpa a shwa ho e na le le hore a se etse mosebetsi wa hae ka moo o lokelang ho etswa ka teng.

KAPA

- Ha a ya etsa hantle hobane bophelo ba hae bo ne bo le kotsing hoo a neng a ka nna a shwa.√√ (2)
- 11.11 Tselapedi o ne a batla ho letsetsa Tutudu hore a se tle sekolong mohlang baithuti ba entseng morusu wa ho hwanta/ boipelaetso ka Tutudu hekeng ya sekolo, le hona ho tshirelletsa bophelo ba Tutudu. √√ (2)

- 11.12 Tsela e thata/bohloko eo a hotseng ka yona ha malomae ke yona e ileng ya mo tiisa pelo hore a be le mamello bophelong. $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- 11.13 Mohlang Tutudu a neng a ya sekolong a kgannwa ke baithuti, a bile a kena hekeng ya sekolo mme a feta baithuti le batho ba motse ba bina dipina tsa boipelatso ka yena, ba bile ba mo tshwaretse dihale. $\sqrt{\quad}$ (1)

[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 12: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

Sehlohlolo le Tharollo

- **Selelekela**

Bophelong ha se hangata bobbe bo hlolang botle. Sena se bolela hore ha se ka dinako tsohle monnga lehloyo a atlehang, haholo jwang ha eo a etsetswang bobbe a se na molato/ madi matsohong.

- **MOLESO WA DIKGOMO**

Tshomo ena ya Moleso wa dikgomo ke e nngwe ya ditshomo tse totobatsang hore ho nyala sethepu ho tisa kgohlano le lehloyo ka hara lelapa le nang le sethepu.

Dikahare

- Tshomong ena ya Moleso wa dikgomo, ho bonahala mosadi e moholo a hloka thari. Sena se a mo tshwenya maikutlong. Ka hoo ho bonahala a eba le kgohlano ya ka hare, hoba ke mona o bonahala a sa ikutlwe hantle le hona ho se thabele ha mohaditsong wa hae e le moimana.
- Re bona a hlapanya hore o tla etsa malebaleba ohle a ho bolaya mohaditsong ha mmoho le lesea leo, sena se etsa a be le pelo e mpe.
- O ikatametsa ho mohaditsong wa hae, o iketsa a mo tsotelletseng ha e le mona a tla kena tlung.
- O bonahala a rera ho ka mo etsetsa bonokwane ba ho mmolaya ha mmoho le lesea.
- O bolelela ha a tla hlokomela mohaditsong wa hae ha e le mona a se a le haufi le ho kena tlung.
- Hang ha mohaditsong a fumana lesea, o bontsha lerato le makatsang ka ho mo phehela se bang se jewa ke dikgomo, 'moleso wa dikgomo' ka sepheo sa ho mmolaya. Sena se bontsha pelo e mpe le lehloyo leo mosadi e moholo a nang le lona.
- Ho bonahala moleso wa dikgomo o bontsha motswetse, a e ba motle. Sena se thabisa mosadi e moholo, o bona eka o a ruruha ka hoo o nahana hore moleso wa dikgomo o a sebetsa, kgathe le letho o teile kalala. Ho teng lesheleshele le fepa motswetse hore a none.
- Ha a fele matla, o pheha moleso ona wa dikgomo ka makgetlo. Motswetse o nona le ho feta le hona ho hlaka, lebala le ba letle.
- Ha a bona hore moleso wa dikgomo ha o mo sebelletse, a bona ho le molemo le ena a itjelle moleso ona wa dikgomo, hore a tlo ba motle jwalo ka mohaditsong wa hae.

• MASOPHA (Ntwa ya Tlokoeng)

Dithoko tsa Masopha di bua ka ntwā ya Tlokoeng e neng e hlile e kupa haholo ka sekghala se matla. E ne e le mohla dikgomo di neng di nkuwa Botha-Bothe.

DIKAHARE

- Ho bonahala ho no ho le hobe mohla ho no ho haptjwa dikgomo Botha-bothe, batho bohle ba ne ba sa duseha motseng ona.
- Mona ho bonahala ha ho no ho nkuwa dikgomo tsa boMohato eo e leng wa leloko la Batlokoa, mme a nkelwa dikgomo ka mahahapa ke Bakoena. Mohato enwa ho bonahala ha e ne e le kgutsana e hlokang bao ba ka mo thusetsang.
- Ho bonahala batubi ba boMohato ba ne ba hloka qenehelo, hoba ba ne ba nkela motho ya hlokang matla a ho ka itwanela.
- Ba di nke empa ba tsebe hore ha a hola o tla iphetetsa.
- A fela a kgutla ho tla iphetetsa, a bolaya a se na mohau.

Qetelo/Phetho

Ditshomo le dithoko ke boqapi bo bontshang bokgeleke bo babatsehang ka ha tshomong ya Moleso wa dikgomo re bona sethepu se tlisa kgohlano le lehloyo le bang le tliswa ke ho se kgotsofale ha mosadi e monyane hoo a rerang bora. Le ha ho jwalo, moetsi wa bobē ha se ka dinako tsohle a tswelellang. Le thokong ya Masopha ba boMohato le ha ba nketswe dikgomo ka dikgoka ke Bakoena, empa ba qetelletse ba di latile, mme ditaba tsa kgutlela setlwaeding.

- Maqheku a paka bohale bah ae ntweng. Op hlaba bohlasa ho iphetetsa.
- Lerumo la hae ha le ome madi, o hlaba a bile a hlaba.

[25]

POTSO YA 13: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

- 13.1 Ba ana koena. √ (1)
- 13.2 Ha ba je dijo tse nyane √ Le tse batang/ robetseng/ tsa maobane √ (2)
- 13.3 Monaheng ke motho ya ikgohomosang le ha a na le mathata ha a kope thuso bathong √√ (2)
- 13.4 “A re o tshwerwe ke mala, a ruruha phatla,
A re o tshwerwe ke meno, a paqama ke semorabele” √√ (2)
- 13.5 Tsholo √ le Tsholwane √ (2)
- 13.6 Ka meno a yona a bohale √ (1)
- 13.7 Ke Mmutlanyane. √ (1)
- 13.8 Maikutlo a ho thaba/ a ho se kgolwe, ka hobane Taumoholo o ne a dula a hlirisitse diphoofolo tse ding ka ho di bolaya. √√ (2)
- 13.9 Tshwene o ile a nka lehlokwa a hlaba Taumoholo maraong, mme a baleha hang fela ha a elellwa hore o sa phela √√ (1)
- 13.10 Di etsahala mehleng ya kgalekgale. √ Diphoofolo di kgona ho buisana/ diphoofolo di iphelela ka bolokolohi naheng ha di dule pokellong ya diphoofolo. √√ (2)
- 13.11 Taumoholo o kgopo/o meharo/ ha a hlomphe maikutlo a phoofolo e nngwe/ ha a na kutlwelobohloko/ o pelo e thata. √√ (2)
- 13.12 Ke mohanyetsi. √ (1)
- 13.13 Ha ho tume dimelala. √√ (2)
- 13.14 Mmutlanyana le ha a ne a hloka matla a ho lwantsha Taumoholo, empa o ile a a loha maqheka a ho qhekanyetsa Taumoholo ka ho mo rokella mohatla ntlong/ Tshwene o ile a fumana leqheka la ho bona hore Taumoholo ha a shwa ka ho mo hlohlotsa ka lehlokwa √√ (2)
- 13.15 Maikutlo a thabo, Taumoholo o ile a bolaya diphoofolo tse se nang molato ka sehloho, mme le yena o shwele ka sehlooho. √√ (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Ha se boya ba ntj – Mokobo Leduma****Selelekela**

Dipuo tsa dibapadi ha mmoho le diketso tsa bona ke tsona tse kgonang ho totobatsa hore sebapadi se wela tlasa mofuta ofe. Ka hoo re le babadi re kgona ho bona hore sebapadi ke moetapele, mohanyetsi kapa mothusi.

Moetapele

- Lesodi ke moetapele wa tshwantsiso ena 'Ha se boya ba ntja'.
- Lesodi ke yena ya shebaneng le qaka e batlang ho rarollwa.
- Re bona ha a batla ho nyala Kgasiane, empa qaka e le ntatae Pela, hoba a mo tshaba lebekebeke ha a tlameha ho mo jwetsa ka se mo jang.
- Lesodi o dula a ngongoreile ka dinako tsohle ha a nahana ho jwetsa ntatae ka Kgasiane eo a batlang ho mo nyala. Re bona a dula a fihla ka mora nako lapeng, sena ha se dule Pela hantle, hoo a qetellang a lwantsha mohatsae Maleshwane ka metsamao ya Lesodi.
- Pela ha a utlwisisi ha e le mona a se a tseba hore mora wa hae, Lesodi o se a batla ho nyala, mme o mmotsa dikgomo tsa ho nyala hore o na le tsona na?
- Kgasiane o dumela ho nyalwa ke Lesodi, empa qaka e kgolo ke hore Kgasiane o se a ithwetse.
- Lesodi o thabetse ho ba ntata ngwana wa Kgasiane, o nka qeto ya ho romela ba habo ho ya mo kopela mohope wa metsi, empa qaka e kgolo jwale ke hore Kgasiane o mmolella hore ha se yena ntata ngwana.

Mohanyetsi

- Mohanyetsi ke sebapadi se hanyetsanang le moetapele, o dula a le kgahlanong le diketsaho tse etswang ke moetapele.
- Pela ke mohanyetsi ya kgahlanong le ho nyala ha Lesodi.
- Re bona Pela a sa utlwisisi taba ya hore Lesodi o se a hodile, mme o ha a ya tshwanela ho fihla ka masiu hae.
- Re bona ha a qetella a lwantsha mosadi wa hae ka boitshwaro ba Lesodi ba ho fihla le masiu.
- Ho bontsha hore Pela ke mohanyetsi, re bona ha a botsa Lesodi hore o na le tsona dikgomo tsa ho nyala na, empa e le boikarabelo ba ntate ho thusetsa ha ngwana nyala.

Mothusi

- Mothusi ke sebakadi se thusetsanang le moetapele/ mohanyetsi hore ho phethahale ditabatabelo tsa hae.
- Maleshwane bukeng ena o hlahella e le mothusi wa moetapele. Re bona a tshwara thipa ka bohale, ha ditaba di le mpe ka ho Lesodi.
- Maleshwane o leka ka hohle ho theola bohale ba monna wa hae Pela, ka hore a utlwisise hore Lesodi o se a hodile, mme o lokela ho dumellwa ho inkela diqeto ka bophelo ba hae.
- Re bona Maleshwane a tshehetsa mora wa hae Lesodi ha e le mona a batla ho nyala Kgasiene.
- Maleshwane o bua le monna wa hae Pela, mme eo yena o qetella a se a diha molala, a dumella Lesodi ho nyala.

Phethelo/Qetelo

Mma ngwana o tshwara thipa ka bohale, e le ho etsa bonnete ba hore tsohle di tsamae ka thello ngwaneng wa hae. Re bona Maleshwane e le mothusi wa moetapele wa rona e leng Kgasiene hore a fihlelle ditabatabelo tsa hae. Pela o kgahlanong le metsamao ya mora wa hae.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****SEYALEMOYA – RH Moeketsi**

- 15.1 Ke Ramanaka. ✓ (1)
- 15.2 Boipuiso ba Ramaka bo senola morero wa hae/bo bontsha kgohlano ya maikutlo/ bo totobatsa semelo sa hae/maikemisetso a hae ka Tholang ✓✓ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (2)
- 15.3 Leeme/tshakamelo eo Ramanaka a e bontshang ke ya hore o dumela hore basadi ba ke se be le bokgoni bo fetang ba banna/ Basadi ha ba a tlameha ho ba ka hodimo ho banna ka tshebetso/ Basadi ha ba a tlameha ho ba le kelello e fetang ya banna. ✓✓ (2)
- 15.4 Ramanaka o kgopo/o mona/ ha lakalletse motho e mong katleho ✓✓ (2)
- 15.5 Ke hore Ramanaka o mo nwesitse moriana o mo tsherehanyang ✓ (1)
- 15.6 O bolela hore o tla shwa, ka hoo motho ya hloka hetseng ha a nwe metsi/ ha a nyorwe ✓✓ (2)
- 15.7 Sehlohlolo se etsahala ha Ramanaka/kgohlong moo ho tshabehang/ Tshifanalehata ✓ (1)
- 15.8 Mokeo ✓ Ka hobane o hlotswe ke ho rapella ngwana empa a re ke mokreste/ o bile le sebete sa ho robala Tholang a lahlehile/ Hoja e itse ha ba dumellana ka ho ya ha Ramanaka , ba tsamaya ka yona nako eo, ba se emele hore bosiu bo se. ✓ (2)

- 15.9 Mokeo ke sebakadi se tjhitja ✓ (1)
- 15.10 Ba ne ba batla ho phekolwe bokulo ba Tholang ba bothuela/ ba tlo laola se tshwenyang Tholang ✓ (1)
- 15.11 Mokeo o dumela ho sekreste ha Mmanthako a dumela ho badimo ✓✓ (2)
- 15.12 Ke ho bua mashano/ ho tshosa batho/ ho ba le lebaka le kudisang motho le ha le le siyo/ho nka/ ja tjelete tsa batho ka tsuo. ✓✓ **(Dikarabo tse ding tsa bahlahlobuwa tse nepahetseng di amohelwe.)** (2)
- 15.13 Ke kgohlano ya ka hare ✓. O ile a ba lefufa/ a tlallana hoo a ileng a nka qeto ya ho mo tsherehanya. ✓ (2)
- 15.14 Mothinya/Tebello e ne e le ya hore Tholang o tla thusahala, empa o qetella a lahlehelwa ke bophelo / tsherehana. ✓✓ (2)
- 15.15 Phethelo /Qetelo ya tshwantshiso e bontsa ho sithabela ha maikutlo / kutlwelo bohloko hobane Tholang o ile a qetella a thotofetse ho e na le hore a thusahale. ✓✓ (2)
- [25]**

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI

Selelekela

Dipuo tsa dibakadi ha mmoho le diketso tsa bona ke tsona tse kgonang ho totobatsa hore sebakadi se wela tlasa mofuta ofe. Ka hoo re le bakadi re kgona ho bona hore sebakadi ke moetapele, mohanyetsi kapa mothusi ka thuso ya dipuo ha mmoho le diketso.

Moetapele

Moetapele ke sebakadi se shebaneng le qaka e hlokang ho rarollwa. Molefi o shebane le mathata a mangata bophelong haholo ha re shebile ditaba tsa manyalo a hae.

- Molefi o kwenehela Montsheng gwanana wa mahaeng Mafotholeng tlasa mabaka a sa utlwahaleng. Sena ke qaleho ya matshwenyeho a Molefi bophelong ba hae.
- Molefi o ratana le Jwalane, eo a ikemiseditseng ho mo nyala. Ditaba ha di tsamaye hantle dipakeng tsa bobedi bona.
- Molefi o fumana hore Jwalane o mo patetse hore o na le ngwana, mme sena se hlahella ha ba se ba lokisetsa ho nyalana, etswe le ntata ngwana eo o ntse a bonana le Jwalane.
- Ho hlahella ha ditaba tsa ngwana ho etsa hore lenyalo la Molefi le Jwalane le se atlehe, ena ke qaka e shebaneng le Molefi, ka ha Jwalane ha a ipone bowatla ka sena, ho teng o bontsha ho tsotelle maikutlo a Molefi
- Molefi o fumana kotsi ya koloi, mme o iphumana a se a le sepetelele, koloi e senyehile hoo e kekeng ya boela ya loka.

- Molefi o nyalana le Morongwe a ipherehetseng Molefi. Morongwe o hlahisa mmala o ka mpeng mohla a bekwang, ka ho ananele meetlo ya habo Molefi.
Morongwe o lwantsa kgaitsemi ya Molefi Disebo, hona ho utluisa Molefi bohloko ka hobane ho tliša mathata lapeng labo.
- Morongwe o bontsha boitshwaro ba bohloka ha a se a nyetswe, sena se utluisa Molefi bohloko.
- Molefi o qetella a sa sebetse hantle mosebetsing wa hae, hoo e bang mosebetsi o a fela o kgutlela hae Mafotholeng.
- Molefi o fihlelwa ke ho kula hoo a a qetellang a solwa ke ntho ya bosiu. Sena e ba qaka e kgolo ho yena le ho ba lelapa la hae.

Mohanyetsi

Mohanyetsi ke seapadi se hanyetsanang le moetapele, se dutse se sa lakaleitse moetapele tswelopele bophelong ba hae.

- Mapetla ke mohanyetsi terameng ena, ka ha ha a ananele tswelopele ya Molefi.
- Teduputswa enwa e leng Mapetla, ha e ananele maemo a bophelo boo e bo phelang ha e bo bapisa le ba ha Pitso mohaisane wa hae..
- O kenelwa ke mona ha e le moo Molefi a sebetsa mosebetsi o hodimo dikantorong tsa dinyewe Maseru, mme o loha mano a ho dubisa Molefi thankga.
- Mapetla o bona ha Pitso a se a ikgohomosa ka ho ruteha hona ha Molefi, mme sena ke sona sehlabi pelong ya Mapetla, ka hoo o loha leano la ho sebedisetsa lelapa la ha Pitso ditlhare tsa Sesotho
- Molefi o kwenehela kgarebe ya hae Montsheng eo a neng a se a e kopetswe hore e be mohatsae ka lebaka la tshebediso ya ditlhare tsa Mapetla. Sena ke qaleho ya matshwenyeho a Molefi bophelong ba hae.
- Mapetla o kenya moya o dikaqa ho Ngatane le Ramafothole bao e leng basebetsi mmoho le Molefi hore ba batle ho nyollelwa le bona ka ha ba sebetsa tlasa Molefi.
- Mapetla o bontsha moya wa nyedisong ka mosebetsi wa Molefi, le lenyatso ka dipuo tse mpe tse nyedisang Molefi ka mosebetsi wa hae.
- Mapetla o kentse mona ona le ho boNgatane le Ramafothole hobane ba dumetse ho neheletswa ditlhare hore ba di fafatse kantorong ya hae.
- Molefi o ithekela koloi. Mapetla o sebetsa koloi ena ka ditlhare tsa hae hoo Molefi a ileng a fumana kotsi a qetella a le sepetlele, mme koloi ya senyehela ruri.
- Qetellong Mapetla o qetella a romela ntho ya bosiu e tshabehang hore e sole Molefi, a qetelle e se e ka ke thithiboya. Tsena tsohle Mapetla o di etsa ka lebaka la takatso ya ho fedisa katleho ya Molefi.

Mothusi

Mothusi ke sebakadi se thusanang le moetapele kapa yena mohanyetsi. Re bona Ngatane le Ramafothole e le bona bathusi ba Mapetla ho senya tswelopele ya Molefi.

- Ngatane le Ramafothole ba dumela ho sebediswa ke Mapetla, ka hore ba batle ho nyolellwa le bona mosebetsing.
- Re bona ha ba dumela ho neheletswa meriana ke Mapetla hore ba e fapatse kantorong ya Molefi, hore a tle a fellwe ke mosebetsi.
- Ngatane o ja Molefi direthe ka ho kena dikgarebeng tsa Molefi. Re bona a ratana le Jwalane. Sena se etsa hore Molefi a ferekane maikutlo.
- Ho feta mona, Ngatane o boetse o ratana le Morongwe eo e neng e le mosadi wa Molefi. Sena se thuba lenyalo la Molefi le ho feta.

Phethelo/ Qetelo

Molefi o fela a dubile thankga e le kannete ka lebaka la Mapetla eo e leng mohanyetsi. Ho feta mona Ngatane le Ramafothole ba iponahatsa e le bathusi ba etsang hore merero ya Mapetla e tswellele ho dubiseng Molefi thankga. [25]

POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**HAESO MAFOTHOLENG – CJ TELEKI**

17.1	Mapetla ✓	(1)
17.2	Boipuiso ba Morongwe bo senola morero wa hae/bo bontsha kgohlano ya maikutlo/ bo totobatsa semelo sa hae/maikemisetso a hae ka Molefi. ✓✓	(2)
17.3	E re tjobela pele ka mokgwa wa hore Molefi ha no atleha manyalong ohle a hae ✓✓	(2)
17.4	Morongwe o bolela hore Molefi o tla ratana le yena ntle le ho mo sokodisa. ✓	(1)
17.5	Mapetla sebakadi se sephara/folete/sepapetlwa/ya ka mmoho. ✓	(1)
17.6	O ile a ba lefufa/ a ba mona/mohono/ a ba kgopo/tlallana hoo a ileng a nka qeto ya ho dubisa Molefi thankga bophelo ba hae bohle. ✓✓	(2)
17.7	Morongwe o ile a tlotlolla Molefi ho batswadi ba hae,ka ho se batle ho bekwa/ Molefi o fumane Morongwe a robotse le monna e mong a bile a tauwe. ✓✓	(2)
17.8	Ke hobane Takadimane o ne a dula a mo eletsa Molefi ka dinako tsohle. ✓✓	(2)

- 17.9 Ngatane le Ramafothole ba ne ba utlwana ka ho sebedisetsa Molefi meriana eo ba e nkang ho Mapetla, empa ba ntse ba mo tshehisa. √√ (2)
- 17.10 Molefi ke motjhana wa Kgolwane/Kgolwane ke malome wa Molefi √ (1)
- 17.11 Pitso o dumela ho sekreste mme ha a batle ha ho tiiswa Molefi, ha Mojabeng a dumela ho badimo mme o kgothalletsa hore Molefi a tiiswe. √√ (2)
- 17.12 Molefi o ratane le Jwalane nakwana, a be a se a batla ho mo nyala, a sa ka a ithuta yena/ ho mo tseba, kgahe Jwalane o patile hore o na le ngwana/ Molefi o ratane le Morongwe nakwana, a be a mo nyala a so ithute yena, mme eo o ile a mo tlontlolla ka ho tella batswadi ba hae, a ba robala le monna e mong. √√ (2)
- 17.13 Ke hore e re ha Molefi a se a sotswe ke ntho ya bosiu, e be e le hona Pitso a dumellanag le Mojabeng hore ho batlwe ngaka e tla phekola Molefi √√ (2)
- 17.14 Montsheng o ile a nyalwa ke titjhere. √ (1)
- 17.15 Ke maikutlo a ho utlwa bohloko/a ho sithabela√ Bophelo ba Molefi bo tlokotsing ka lebaka la mona wa Mapetla, mme hona ha ho ya tlisa phethoho ho bofutsana boo Mapetla a phelang ka bona. √ (2)

[25]

POTSO YA 18: (MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO))

LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

Selelekela

Dipuo tsa dibapadi ka seapadi se seng ke tsona tse kgonang ho totobatsa hore seapadi se wela tlasa mofuta ofe. Ntle le mona diketso tsa seapadi le bona boipuiso ba hae di thusa ho totobatsa hore se wela kae. Ka hoo re le babadi re kgona ho bona hore seapadi ke moetapele, mohanyetsi kapa mothusi ka thuso ya dipuo ha mmoho le diketso tsa bona.

Moetapele

Moetapele ke seapadi se bang ka sehloohong. Ke sona se shebaneng le qaka e batlang ho rarollwa. Bukeng ena ya Lejwe la kgopiso, re bona Tsietsi e hlile e le yena a shebaneng le mathata a ho phela ka thata, ka ha o bonahala a hula ka thata le ba lelapa la hae.

- Ke monna ya sebetsang mosebetsi wa botjekelane oo ebang ha o mo lefe hantle, ho ka phethisa ditlhoko tsa lelapa. Naledi, mosadi wa Tsietsi, o dula a tshwenyehile ke ntlo ya masenke e nelang ha ho ena pula, eo ba dulang ho yona, mme sena se etsa hore a dule a ipelaetsa ka bodulo bona ho monna wa hae.
- Naledi o bile o tjodietsa monna ka hore ho ka ba molemo ha a ka kgutlela ha habo, ho e na le hore a dulele tshotleho ena. Tsietsi ho bonahala a tshwenyehile ke boitshwaro bona ba Naledi, ka hobane ha ho seo aka se etsang ho rarolla mathata ana.

- Le ntlo eo a e ngodisitseng ha masepala ho bonahala e sa ahwe. Sena se tlisa kgohlano ya kahare ho Tsietsi eo e bileng e qetellang e se e tswala kgohlano ya kantle dipakeng tsa hae le Naledi.
- Tsietsi o fellwa ke mosebetsi tlasa mabaka a sa utlwahaleng. Sena se tlisa mathata le ho feta ka hare ho lelapa la hae.
- Naledi ho bonahala a se a sa nke monna wa hae jwalo ka monna wa sebele, o mmona a hloka boikarabelo.
- Tsietsi o utlwela ka monyenetsi wa lerato la sephiri la Naledi le Mohlouwa. Sena se tlisa pherekano ya maikutlo, hoo a qellang a ipona a bolaya batho, o fetoha mmolai, ka lebaka la bohloko boo a bo utlwisitsweng ke Mohlouwa.

Mohanyetsi

Mohanyetsi ke sebakadi se hanyetsanang le le moetapele, etswe le hona ho sitisa tswelopele ya hae.

- Mohlouwwa o hlahella e le ena mohanyetsi wa Tsietsi ho katleho ya hae. Re bona ha a sa ba nyollele moputso mosebetsing, ho teng Tsietsi le basebetsi ba bang ha ba fumane moputso wa kgwedi ka morao ho hore ba ipelaetse ka ho etsa mohwanto.
- Mohlouwa o tebela Tsietsi mosebetsing ka sepheo sa ho utlwisa Naledi bohloko, ka ha a hanne ho ratana le ena.
- Mohlouwa o tebela Tsietsi hoba a batla hore Naledi a sotlehe le ho feta ha mmoho le ba lelapa la hae.
- Re bona Naledi a kopela monnae mosebetsi ho Mohlouwa, empa eo yena o bontsaha boikgohomoso le hona ho bua dipuo tse nyedisang ka Tsietsi.
- Mohlouwa o sebedisa monyetla wa tshotleho ya ha Tsietsi ka hore a qetelle a ratana le Naledi.
- Mohlouwa o ratana le Naledi hoo a mo etsetsang sohle, mme sena se etsa hore Tsietsi a be le pelaelo ha a bona mosadi a sa hloke letho.

Mothusi

Mothusi ke sebakadi se bang se ka thusetsana le moetapele, ka nako e nngwe a ka hlahella a thusetsana le mohanyetsi ho tswelletsisa ditakatso tsa hae, e le hona ho tlisa kgohlano kapa kgotso dipakeng tsa moetapele le mohanyetsi. Mona ho 'Lejwe la kgopiso' re bona Thapelo e le ena mothusi, ka ha ke mona o thusetsana le Tsietsi ho ka hlola Mohlouwa.

- Thapelo ha a rate ho bona enwa Tsietsi a hlorile, o dutse a mo kgothatsa ka dinako tsohle.
- Thapelo ke mothusi wa Tsietsi. Re bona ha a mo kgothalletsa hore ba kgutlele mohwantong, e le hore Mohlouwa a nyolle meputso ya bona, hore lelapa la Tsietsi le se phele ka thata, a kgone ho fepa bana ka lapeng.
- Thapelo o tjodietsa Mohlouwa ka ketso ya hore a tebele Tsietsi ntle le mabaka a sa utlwahaleng. O bonahala a sa ikemisetsa ho tlohela morusu haeba enwa Mohlouwa a sa kgutlisetse Tsietsi mosebetsing.
- Re bona Thapelo a fehla morusu wa seteraeke e le yena moetapele wa basebetsi mabapi le hore Tsietsi a kgutlisetswe mosebetsing.

- Thapelo o bolella motswalle wa hae Tsietsi ka kamano ya lerato la Naledi le Mohlouwa, Tsietsi h a a sa tsebe letho ka sena, empa o belaeltswa ke phethoho eo a e bonang ho Naledi. Sena se thusitse Tsietsi hobane a kgonne ho iphetetsa ka ho bolaya Mohlouwa le Naledi, le hoja ho ile ha qhaphaletseha le batho ba se nang molato.

Phethelo/ Qetelo

Tsietsi o fela a tobane le mathata lapeng la hae e le kannete ka lebaka la Mohlouwa eo e leng mohanyetsi. Ho feta mona Thapelo o iponahatsa e le mothusi wa sebele ho Tsietsi, o dula a mo tshehetsa ka dinako tsohle.

POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

LEJWE LA KGOPISO – T letshaba

- 19.1 Mohlouwa ✓ (1)
- 19.2 Seipati o ile a kgothalletsa Naledi ho ratana le Mohlouwa a nyetswe, mme ya re ha sephiri se hlaheletse ho Tsietsi a hloleha ho mo fa keletso ho teng a itlhotlhora ka hore a iponele. ✓✓ (2)
- 19.3 E re tjobela pele ka mokgwa wa hore o tla bolawa ke monna wa hae Tsietsi ka sehloho. ✓✓ (2)
- 19.4 Naledi o hloka botsitso/ o kgeloseha ha bonolo, ✓ o dumetse ha Seipati a re re a ratane le Mohlouwa ho re a tle a tswa bofutsaneng/ o a nkeha, o bona Mohlouwa a se se a le molemo ho feta monna wa hae/o hloka tlhomphe ka hore a ratane le monna e mong empa a ntse a e na le monna / ha a na moedi wa kgotsofalo, ha a ananele maemo a motse wa hae. ✓✓ (2)
- 19.5 Pheleu o ile a mo kgalema ka ketso ya hore a ratane le Mohlouwa./ Naledi o ne a tshaba hore ditaba di tla fihlella lapeng ho batswadi ba hae ba sa rateng boitshwaro bo bobele. ✓✓ (2)
- 19.6 Thapelo o boleletse Tsietsi hore mosadi wa hae o ratana le Mohlouwa, mme sena se entse hore Tsietsi a qetelle e le mmolai, le hona ho bolaya batho ba se nang molato ✓✓ (2)
- 19.7 Seipati o phela hamonate ka ha o sebetse mosebetsi wa ho hlwekisa dikantorong, o dula ntlung e sa neleng Naledi o phela ka thata, ha a sebetse e bile o dula mokhukhung o nelang. ✓✓ (2)
- (karabo e tshwauwe e nepahetse ha fela e bontsha phapang)** (2)
- 19.8 Boipuiso ba Mohlouwa bo senola morero wa hae/bo bontsha kgohlano ya maikutlo/ bo totobatsa semelo sa hae/maikemisetso a hae ka lelapa la Tsietsi ✓✓ (2)

- 19.9 O entse hantle, ka hobane hoja o ne a sa bolaya bohle ba malapa a na a mabedi, ho ne ho tla dula ho le teng dikgohlano tse kekeng tsa fela ho isa kgale.

KAPA

- Tjhe ha a etsa hantle, ha se ha hantle hore motho a ikahlolele ho ba mo entseng hamper, ka ha ha se ena ya bopileng/ ya tlisitseng batho bana lefatsheng. / ha se hantle hoba o bolaile le batho ba senang molato /ba sa ameheng tabeng tsa ho ratana ha Naledi le Mohlouwa./ ho bolaya ha se yona tharollo, hoo ne ho lokelwa e be ho buisanwe ho lokisa ditaba. √√ (2)
- 19.10 O bolela hore ke motho ya se nang molemo ya bileng e leng mofutsana haholo. √ (1)
- 19.11 Lerato la sephiring la Naledi le Mohlouwa le qetelletse le tsejwa ke bohle. √√ (2)
- 19.12 Ke nakong ya mehleng ena√ Ka ha basebetsi ba Mohlouwa ba tseba ho lwanela ditokelo tsa bona ha ba sa kgotsofale. √√ (3)
- 19.13 Phethelo /Qetelo ya tshwantshiso e bontsa ho sithabela ha maikutlo / kutlwelo bohloko hobane Tsietsi o ile a qetella a bolaile bana ba hae ka ka sehloho ha mmoho la Mmabatho ba se nang molato. √√ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80